YOSHLARNING IJTIMOIY-SIYOSIY FAOLLIGINI SHAKLLANTIRISH: MA’NAVIY VA RAQAMLI O‘LCHAM

Qosimov O‘tkirjon Raufjonovich
Qo‘qon davlat universiteti talabasi
Ilmiy rahbar: Baxromjon Baxriddinov

Annotatsiya. Maqolada yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligi raqamli texnologiyalar kontekstida ko‘rib chiqiladi. Ijtimoiy tarmoqlar va axborot-kommunikatsiya vositalarining yoshlar qadriyatlari, tafakkuri va fuqarolik ongiga ta’siri aksiologik, ontologik hamda epistemologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. O‘zbekistondagi ta’lim islohotlari va «Yangi O‘zbekiston» strategiyasi doirasida milliy qadriyatlar bilan raqamli savodxonlikni uyg‘unlashtirishning yo‘llari ko‘rsatiladi. Maqola shu’baning asosiy yo‘nalishiga — kadrlar salohiyatini yuksaltirishning ma’naviy-axloqiy jihatlariga — bevosita aloqador.

Kalit so‘zlar: yoshlar ijtimoiy-siyosiy faolligi, raqamli transformatsiya, ma’naviy-axloqiy tarbiya, kadrlar salohiyati, aksiologiya, ijtimoiy tarmoqlar, jamiyat barqarorligi, milliy g‘oya.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar nafaqat iqtisod va siyosat sohasini, balki yoshlarning dunyoqarashini, qadriyatlarini va ijtimoiy xulq-atvorini ham tubdan o‘zgartirmoqda. Ijtimoiy tarmoqlarda bir kunda millionlab axborot parchalari tarqaladi; yoshlar esa bu oqimda ba’zan yo‘nalishini yo‘qotib qo‘yishi mumkin. Bunday sharoitda kadrlar tayyorlash masalasi yangi ma’no kasb etadi: faqat bilimli emas, balki ma’nan yetuk, tanqidiy fikrlovchi yoshlarni tarbiyalash davlatning ustuvor vazifasiga aylanmoqda.

O‘zbekistonda so‘nggi yillarda yoshlarga oid davlat siyosati sezilarli darajada yangilandi. Mamlakat rahbariyati yoshlarni vatanparvar, mas’uliyatli va zamonaviy fuqarolar sifatida yetishtirish vazifasini ustuvor sifatida belgiladi. Bu vazifani hal etishda falsafiy tahlil — aksiologiya, ontologiya va epistemologiya — amaliy vosita bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Ushbu maqolada yoshlarning raqamli muhitdagi ijtimoiy-siyosiy faolligini ushbu uch falsafiy yo‘nalish orqali ko‘rib chiqaladi.

Kadrlar tayyorlash ko‘pincha malaka va texnik ko‘nikmalar bilan tenglashtiriladi. Biroq insoniyat falsafasi qadimdan shundan ogoh qilgan: yaxshi jamiyat qurishda bilimdan ko‘ra fazilat muhimroq. Aristotel ham, Kant ham shaxsning axloqiy mas’uliyatini ijtimoiy hayotning asosiga qo‘ygan. Bu tamoyil bugun ham dolzarbligigini yo‘qotgani yo‘q — uni faqat yangi sharoitga tatbiq etish zarur.

O‘zbek falsafiy merosida bu masala o‘ziga xos ifodalanagan. Forobiy o‘zining «Fozil odamlar shahri» asarida jamiyatni boshqaruvchi shaxs, avvalo, axloqan yetuk bo‘lishi kerakligini alohida ta’kidlagan: uni rahbar qiladigan narsa bilimi emas, xarakteridir. Navoiy esa komillikni ilm bilan birga insoniylik, adolat va ezgulik bilan uyg‘un holda tushungan. Bu merosni bugungi raqamli davr bilan bog‘lab o‘qitish — zamonaviy pedagogikaning eng muhim vazifalaridan biri.

Muammo shundan iboratki, raqamli muhit an’anaviy qadriyatlarni zaiflashtiruvchi omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. UNESCO tadqiqotlariga ko‘ra, 16-24 yoshlilarning katta qismi siyosiy yangiliklar haqida birinchi navbatda ijtimoiy tarmoqlardan xabardor bo‘ladi. Bu o‘z-o‘zicha yomon emas, lekin ushbu tarmoqlar yolg‘on ma’lumot, manipulyatsiya va guruhiy bosim uchun

ham qulay maydon hisoblanadi. Bunday vaziyatda maktab va oliy ta’lim muassasalari o‘quvchilarni nafaqat fanlar bo‘yicha, balki axborot muhitida mustaqil fikrlash bo‘yicha ham tayyorlashi shart.

O‘zbekistonda bu yo‘nalishda aniq qadamlar qo‘yilmoqda. Ta’lim tizimiga kiritilgan islohotlar ma’naviy-axloqiy tarbiyani o‘quv jarayonining ajralmas qismiga aylantirdi. «Milliy g‘oya va huquq» fani talabalarni ijtimoiy pozitsiya bilan qurollantirishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, yoshlar siyosatiga oid qarorlar fuqarolik faolligini oshirishni davlat miqyosidagi muhim yo‘nalish sifatida mustahkamladi.

Shunday qilib, ma’naviy-axloqiy tarbiya uch asosiy yo‘nalishda ishlashi kerak: yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida shakllantirish; raqamli muhitda mustaqil fikr yuritishga o‘rgatish; ularni siyosiy va ijtimoiy masalalarda mas’uliyatli ishtirokchilarga aylantirish. Bu uch yo‘nalish bir-birini to‘ldiradi va birgalikda zamonaviy kadrlar tarbiyasining poydevorini tashkil etadi.

Yoshlarning raqamli dunyodagi o‘rnini tushunish uchun sotsiologik ma’lumotlarning o‘zi yetarli emas - bu masala chuqurroq, falsafiy o‘ylanishni talab etadi.

Ontologiya jihatidan qarasak, bugungi yoshlar ikki haqiqatda - real va virtual muhitda - bir vaqtning o‘zida yashaydi. Virtual maydon ularga keng imkoniyatlar taqdim etsa-da, ayni paytda o‘z-o‘zini anglashga, shaxsiy identlikka tahdid ham soladi. Kimligini bilmagan odam qanday mas’uliyatli fuqaroga aylanishi mumkin?

Epistemologik jihatdan vaziyat yanada murakkab. Raqamli axborot oqimi cheksiz, ammo uning sifati ko‘pincha tekshirilmagan. «Filter bubble» hodisasi - algoritmlar foydalanuvchiga faqat o‘zi qiziqadigan narsalarni ko‘rsatib, dunyoqarashini toraytirishi - haqiqiy xavf tug‘diradi. Inson o‘zi sezmagan holda bir tomonlama, hatto ekstremistik fikrlashga siljib ketishi mumkin. Habermasning «kommunikativ aql» nazariyasi bu muammoga qisman yechim taklif etadi: haqiqat muloqotda, turli qarashlarning to‘qnashuvida tug‘iladi. Demak, raqamli platformalarda ham ochiq va adolatli suhbat madaniyatini shakllantirish zarur.

Siyosiy ishtirokning o‘zi ham o‘zgarib bormoqda. Onlayn petitsiyalar, hashtag-harakatlar, raqamli saylov kampaniyalari yoshlar uchun yangi siyosiy kanallar ochib berdi. Ammo tadqiqotchilar bu hodisani «slaktivizm» - ya’ni yuzaki faollik - deb ham ataydi: ekranda bir tugma bosish o‘zini fuqarolik burchini bajardim deb his qildirishi mumkin, vaholanki haqiqiy tizimli o‘zgarishlar uzoq va izchil harakatni talab etadi.

O‘zbekiston kontekstida: mamlakatda internet foydalanuvchilari soni yildan-yilga o‘smoqda, ularning aksariyati yoshlardan iborat. «Yoshlar portali», «Yuksalish» platformalari, mahalliy hokimliklar bilan raqamli aloqa - bularning barchasi yoshlarni fuqarolik jarayonlariga jalb etishda ijobiy tajriba to‘plamoqda. Lekin bu tajribani barqaror natijalarga aylantirish uchun tizimli yondashuv zarur.

Raqamli texnologiyalar yoshlar faolligini ham kengaytirishi, ham zaiflashtirishi mumkin - bu ikki tomonlama haqiqat. Uni inkor etib bo‘lmaydi, lekin ko‘r-ko‘rona qabul qilish ham xato. Muhimi - bu jarayonni ongli boshqarish: yoshlarni raqamli muhitda o‘z milliy qadriyatlari va tanqidiy tafakkuri asosida mustaqil harakat qila oladigan shaxslar sifatida tarbiyalash.

Falsafiy yondashuv - aksiologik, ontologik, epistemologik tahlil - bu ishda nafaqat nazariy bezak, balki amaliy vositadir. U yoshlarni shaxsiyatidan ajratib qo‘ymoqchi bo‘lgan raqamli bosimga qarshi intellektual va ma’naviy immunitet shakllantiradi.

O‘zbekistonda «Yangi O‘zbekiston» doirasida yoshlar siyosati milliy qadriyatlar, raqamli kompetentlik va fuqarolik faolligini birlashtirgan yaxlit tizim sifatida qurilishi lozim. Bu uchlik bir-birini to‘ldiradi: qadriyatsiz kompetentlik quruq texnikaga, faoliksiz qadriyat hayotdan uzilgan nazariyaga aylanib qoladi.

Ta’lim muassasalari, xususan «Milliy g‘oya va huquq» kabi fanlar, faqat bilim uzatish nuqtasi bo‘lmay, yoshlarning fuqarolik ongi shakllanadigan haqiqiy maydonga aylanishi kerak. Buning uchun o‘qituvchi kadrlarni, o‘quv dasturlarini va raqamli muhit bilan ishlash usullarini yangilab borish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni. - Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 2020.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni «O‘zbekiston Respublikasini 2022-2026-yillarda rivojlantirishning yangi strategiyasi to‘g‘risida». - Toshkent, 2022.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 11-martdagi PF-6198-son Farmoni «Yoshlarga oid davlat siyosatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida». - Toshkent, 2021.

4. Forobiy A.N. Fozil odamlar shahri / Tarjimon va so‘zboshi muallifi B.To‘xliyev. - Toshkent: Yangi asr avlodi.

5. Yo‘ldoshev J.G‘. Yoshlar ma’naviyati va milliy g‘oya: falsafiy-aksiologik tahlil. - Toshkent: Fan va texnologiya.

6. Xolmatov I., Rahimov S. Raqamli demokratiya va yoshlar fuqarolik faolligi: O‘zbekiston tajribasi // Jamiyat va boshqaruv. - 2023.